

Коваль В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2562-4373>*

Вдовенко Н.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
<https://orcid.org/0000-0003-0849-057X>*

Зось-Кіор М.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної
Полтавський державний аграрний університет
<https://orcid.org/0000-0001-8330-2909>*

РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ ЕКСПОРТУ ОРГАНІЧНОЇ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В НОВИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

**JEL Classification: G21, L26
SECTION "ECONOMICS": Економіка**

Анотація. У статті досліджено вплив державного регулювання сільського розвитку для експорту аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі та децентралізації. Досліджено базові засади Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року та сформовано пропозиції задля підтримки експорту на місцевому рівні. Доведено, що системний аналіз міжнародних торговельних тенденцій, вивчення потреб споживачів допомагають забезпечити не лише високу якість органічної продукції, але й її відповідність глобальним стандартам. Обґрунтовано вплив географічної структури торговельних потоків з урахуванням змін в економічних, політичних, технологічних сферах, що впливають на співробітництво між країнами. Враховано обсяги продукції, попит, на неї, структуру експортних товарів, їхню якість та конкурентоспроможність на світовому ринку.

Ключові слова: експорт, державне регулювання, аграрна продукція, імпорт, сільський розвиток, децентралізація, розвиток, органічна продукція, міжнародна торгівля, аквакультура, світовий ринок.

Annotation. Considering the dynamics of changes in international trade and the intensification of global markets, state regulation of rural development becomes essential to ensure the competitiveness of agricultural products on the global stage and their export. An analysis of current trends and innovative approaches to agricultural production allows us to confirm the presence of potential for the development of highly efficient agrotechnologies, providing a solid foundation for ensuring the quality and competitiveness of agricultural products, including organic aquaculture production. Overall, approaches to the utilization of rural areas for building an export base, including the export of organic aquaculture products,

in the new context of international trade and decentralization, encourage the development of comprehensive strategies that consider global development trends, consumer needs, and efficient resource utilization to ensure the balanced functioning of all sectors of the agricultural sector of the economy.

This article explores the impact of state regulation of rural development on the export of agricultural products in the new context of international trade and decentralization. It examines the fundamental principles of the Strategy for the Development of Agricultural, Food, and Processing Industry Exports of Ukraine until 2026 and formulates proposals for supporting exports at the local level. The study demonstrates that a systematic analysis of international trade trends and the study of consumer needs help ensure not only the high quality of organic products but also their compliance with global standards. The influence of the geographic structure of trade flows, considering changes in the economic, political, and technological spheres affecting country cooperation, is substantiated.

Keywords: export, state regulation, agricultural production, import, rural development, decentralization, development, organic production, international trade, aquaculture, global market.

Вступ

Враховуючи динаміку змін у міжнародній торгівлі та активізацію глобальних ринків, державне регулювання сільського розвитку стає необхідним саме для забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції на світовому рівні та її експорту. Аналіз сучасних тенденцій та інноваційних підходів щодо аграрного виробництва дозволяє констатувати той факт, що нині є наявний потенціал для розвитку високоефективних агротехнологій, що дає всі підстави для забезпечення якості та конкурентоспроможності аграрної продукції, включаючи органічну продукцію аквакультури. Вказане сприяє вирішенню питання використання ресурсів, оптимізації виробництва та забезпечення сталого розвитку галузей сільського господарства. На даному етапі розвитку важливо враховувати вплив саме процесів децентралізації на розвиток аграрного сектору. Вказане допомагає визначити ефективні моделі співпраці між державними й регіональними органами влади задля стимулювання розвитку сільських територій та підвищення їх конкурентоспроможності. Загалом, підходи до використання сільських територій для формування бази експорту продукції, включаючи експорт органічної продукції аквакультури, в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі та децентралізації, у перспективі спонукають до розробки цілісних стратегій, які враховують глобальні тенденції розвитку, потреби споживачів та ефективне використання ресурсів для забезпечення збалансованого функціонування всіх галузей аграрного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний етап розвитку суспільства визначається неабиякими зрушеннями в еволюції теорій державного регулювання, що надають йому новий вимір. Україна, обравши шлях будівництва соціальної держави та прагнучи до інтеграції з європейським співтовариством, а також акцентуючи увагу на децентралізації, стоїть перед завданнями із підвищення соціальних стандартів. Економічна трансформація вимагає активної участі громадянського суспільства та впровадження реформ практично у всіх сферах національного життя, зокрема, у системі територіальних громад. Перехід до постмодерного підходу передбачає приділення особливої уваги інноваційним рішенням і дотриманню принципів децентралізації, інтеграції та інтернаціоналізації. Такий трансформаційний шлях сприяє вдосконаленню ефективності державного управління, забезпечує належний рівень якості життя громадян у питанні доступу до харчових продуктів, підтримки села. Інтеграція у європейський контекст, впровадження сучасних наукових підходів вченими, сприятимуть гармонійному розвитку, подоланні складних викликів сучасності.

Шляхом наукового аналізу вчені розкривають напрямки вдосконалення стратегії розвитку аграрного виробництва з метою експорту аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі та децентралізації, які відповідають вимогам наших міжнародних партнерів й вимогливих

споживачів і представлені у розробках науковців: Духницького Б. [1], Охріменка І., Овчаренко Є., Гнатенка І. [2], Спаського Г. [3], Маргасової В., Марченко І. О. [5], Захаріна С., Стоянової-Коваль С., Кичко І., Шупти І. [6]. Водночас вчений Духницький Б. В. в роботі «Основні аспекти регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією» вказує, що нині «...розмежовано повноваження найбільш впливових міжнародних установ, які визначають шляхи розвитку глобальної торгівлі у довгостроковій перспективі, виділено існуючу пріоритетність їх зусиль для потреб країн, що розвиваються або мають перехідну економіку» [1, С. 74]. В той же час Спаський Г. В. в науковому доробку «Зовнішня торгівля аграрними товарами України в контексті Угоди про асоціацію з Європейським Союзом» доводить, що встановлено посилення експортної сировинної орієнтації на ринок ЄС продукції. Разом із тим зберігається висока імпортна залежність від готових продовольчих товарів, причому структура імпорту більш диверсифікована [3, С. 72]. У даному аспекті погоджуємося з думкою науковців Маргасової В. Г. та Марченко І. О., що забезпечення адаптації сільськогосподарських галузей до змін у кон'юнктурних, сезонних і цінових коливаннях агропродовольчого ринку є складною задачею. Однак в роботі «Базові методичні підходи до обліку і контролю витрат при формуванні біологічних активів рослинництва й тваринництва на агропродовольчому ринку» вчені піднімають питання вибору можливостей для вирішення дестабілізуючих факторів і підвищення стабільності у секторі. Стратегічний підхід до закріплення внутрішнього споживання стане дієвим інструментом в забезпеченні довгострокового розвитку аграрного сектору та зміцнення його позицій на міжнародному ринку. Науковий аналіз та реалізація цієї стратегії сприяє створенню стабільного фундаменту для вітчизняних виробників, забезпечуючи їх відповідність факторам внутрішнього попиту, виокремленню експортних переваг. Дослідники наголошують, що в свою чергу, вказане буде сприяти забезпеченню рівноваги в економічному розвитку країни, територіальних громад, за умов глобальних змін і надзвичайних викликів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Системний аналіз міжнародних торговельних тенденцій, вивчення потреб споживачів і наукове обґрунтування інноваційних рішень забезпечують не лише високу якість аграрної органічної продукції, але й її відповідність глобальним стандартам. Одночасно, децентралізація створює можливості для врахування унікальних характеристик різних регіонів. Додатково ми дослідимо вплив нових підходів до державного регулювання сільським розвитком дозволяють реалізувати потенціал місцевих ресурсів, прискорити інноваційні процеси в органічному виробництві, забезпечити збалансовану економічну динаміку. Тож на порядок денний виходить питання регулювання сільського розвитку для експорту аграрної продукції в новому економічному контексті, що об'єднує стратегічне бачення та місцеві реалії. Наше наукове дослідження також передбачає проведення заходів з створення ефективної системи, яка сприяє розвитку територій, безпосередньо аграрного сектору економіки та активній участі України на міжнародних ринках.

Мета статті. Науково обґрунтувати та запропонувати до практичного застосування результати досліджень задля визначення впливу державного регулювання сільського розвитку з метою експорту органічної аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі та децентралізації.

Результати

Попри кризові явища, аграрний сектор економіки виступає базовим індикатором підтримки зростання національної економіки, щороку демонструючи динамічність у нарощуванні обсягів виробництва аграрної продукції. Протягом останніх років аграрний сектор України відзначився ростом обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на більш як 15 відсотків, довівши високий рівень стабільності та життєздатності під час викликів зовнішнього середовища [4].

Під час дослідження був встановлений прямий взаємозв'язок між еволюцією галузей аграрного сектору та напрямами аграрної політики, а також механізмами державного втручання в ринкове середовище з урахуванням аналітичних розрахунків, отриманих внаслідок вивчення географічної

структури торгівельних потоків. Зауважимо, що географічна структура торгівельних потоків відображає зміни в економічних, політичних, технологічних та інших сферах, що впливають на співробітництво між країнами. Проаналізувавши еволюцію географічної структури зовнішньої торгівлі товарами, можна зробити висновок, що цей процес є динамічним і багатограним явищем (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами, експорт, млн. дол. США

Роки	Разом	Європа	Країни ЄС, 27	Азія	Країни СНД	Африка	Інші країни світу	Америка	Австралія і Океанія
1996	14400,8	3456,9	3185,2	2894,2	7222,0	209,3	7178,8	598,3	20,1
1997	14231,9	3675,3	3403,6	3878,6	5536,3	472,4	8695,6	652,5	16,8
1998	12637,4	3993,0	3765,0	3028,5	4170,8	562,0	8438,6	865,4	17,4
1999	11581,6	3790,2	3555,3	3225,9	3210,1	617,1	8371,5	692,4	45,1
2000	14572,5	4680,2	4438,6	3475,7	4459,7	731,5	10112,8	1217,5	7,0
2001	16264,7	5720,9	5167,6	4006,6	4639,0	877,0	11625,7	1011,9	7,4
2002	17957,1	6515,8	5847,0	5125,0	4320,1	1055,2	13637,0	936,9	4,1
2003	23066,8	9147,4	8395,9	5503,1	5942,0	1250,3	17124,8	1219,2	4,8
2004	32666,1	11764,3	10715,0	8178,3	8409,4	1758,0	24256,7	2544,2	11,7
2005	34228,4	10881,4	9935,1	8576,9	10531,1	2393,9	23697,3	1831,2	13,7
2006	38368,0	12625,5	11778,7	8446,2	12351,1	2373,7	26016,9	2550,9	17,9
2007	49296,1	14773,8	13696,4	10881,6	18087,0	2792,0	31209,1	2686,3	15,7
2008	66967,3	19732,8	17625,1	15887,0	23166,3	3902,4	43801,0	4144,0	64,0
2009	39695,7	10264,5	9077,7	12131,7	13472,9	2627,8	26222,8	1124,2	21,6
2010	51405,2	13829,6	12411,9	13715,4	18740,6	3018,7	32664,6	2000,0	28,4
2011	68394,2	18442,4	17378,0	17737,8	26177,0	3344,2	42217,2	2552,3	29,8
2012	68830,4	17424,0	16410,8	17681,1	25318,6	5638,2	43511,8	2607,7	50,9
2013	63320,7	17064,2	16048,4	16813,0	22077,3	5094,7	41243,4	2163,6	40,1
2014	53901,7	17122,1	16413,7	15350,9	14882,3	5098,2	39019,4	1372,2	23,5
2015	38127,1	13248,3	12647,3	12378,9	7806,1	3803,3	30321,0	785,6	13,6
2016	36361,7	13790,1	13178,5	11796,3	6031,5	3865,1	30330,2	735,2	18,3
2017	43264,7	17901,9	17053,4	12967,3	6916,4	4047,7	36348,3	1207,9	71,9
2018	47335,0	20606,0	19572,8	13754,1	7025,2	4127,0	40309,8	1620,0	48,6
2019	50054,6	26739,5	20122,7	16646,1	–	4971,5	–	1467,9	59,0
2020	49191,8	23736,1	17938,1	19699,0	–	4048,0	–	1548,9	67,1
2021	68072,3	34213,6	26793,0	24762,1	–	5626,8	–	3258,5	73,9
Відхилення 2021 р. до 1996 р.	+ 53671,5	+30756,7	+23607,8	+21867,9	x	+5417,5	x	+2660,2	+53,8

Джерело: складено за офіційними даними Державної служби статистики України

Враховуючи зазначене, у відповідності до поставлених цілей та напрямів, засобів реалізації у державному регулюванні виділяють блок даних експорту, як важливої складової глобальної торгівлі, який також пройшов етапи трансформації. Він став основоположним інструментом економічного зростання та стабільності для різних країн світу.

Аналізуючи експорт, ми враховували не лише обсяги та попит, але й структуру експортних товарів, їхню якість та конкурентоспроможність на світовому ринку. Такий дослідницький підхід допомагає розкрити глибокі зв'язки між географічною динамікою торгівлі товарами та поняттям «експорту». Науковий аналіз допоміг з'ясувати, як змінні фактори впливають на розподіл товарних потоків між різними регіонами та яким чином вони взаємодіють зі змінами у виробництві, споживанні та економічних стратегіях.

Сучасні тенденції економічного розвитку показують особливу увагу до вирішення складних завдань у забезпеченні розвитку регіональної аграрної політики, яка повинна бути розроблена з

урахуванням обмеженості ресурсів та спрямована на досягнення інтересів галузі, населення та регіону.

Важливим аспектом реалізації регіональної аграрної політики є взаємодія між галузевими та територіальними принципами управління. Ця взаємодія сприяє створенню умов для рівномірного розвитку територіальних компонентів національної економіки, використанню природних, водних, рибних, земельних ресурсів і трудового потенціалу. Тож метою регіональної аграрної політики є забезпечення і регіональної продовольчої безпеки. Це вимагає створення проекту комплексної та науково обґрунтованої Програми продовольчої безпеки, яка б забезпечила втілення стратегії розвитку агропродовольчих ринків. Очевидно, що нині важливим етапом є розробка практичних заходів, спрямованих на досягнення стабільності, забезпечення якісної продовольчої продукції та підтримка аграрного сектору на шляху до виявлення експортних переваг галузей національної економіки.

У процесі наукового пошуку нами встановлено загальний обсяг експорту, який продемонстрував зростання з 14 400,8 млн дол. США у 1996 році до 68 072,3 млн дол. США у 2021 році. Тобто загальний обсяг експорту зріс на 53 671,5 млн дол. США у порівнянні з періодом з 1996 р. до 2021 року.

Розрахунки підтверджують, що експорт до Європи та країн Європейського Союзу становлять значну частку поставок як у 1996 р., так і у 2021 році. Їх спільний обсяг збільшився з 3 456,9 млн дол. США до 34 213,6 млн дол. США. Країни Азії також відзначаються значним приростом, з 2 894,2 млн дол. США у 1996 р. до 24 762,1 млн дол. США у 2021 році. Країни СНД мають стабільний експорт близько 7,0 млн дол. США, проте, їх частка зменшилася через зростання виробництва в інших регіонах. До Африки спостерігається значне зростання експорту, але на його обсяги впливають більші зміни в інших регіонах. Значне збільшення експорту з 209,3 млн дол. США у 1996 році до 5 626,8 млн дол. США у 2021 році (рис. 1 та рис. 2).

Рис. 1. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами, експорт, млн дол. США, 2016 р.

Рис. 2. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами, експорт, млн дол. США, 2021 р.

Америка демонструє значний приріст експорту з 598,3 млн дол. США у 1996 році до 3 258,5 млн дол. США у 2021 році. Австралія і Океанія має невеликий внесок у формування обсягів експорту, але також показує приріст.

Австралія і Океанія також зазнали приросту експорту, хоча їхні частки в загальному обсязі експорту менше порівняно з Азією та Європою. Загалом, ці дані показують зростання експорту, а також зміни в регіональному розподілі експортних потоків протягом періоду з 1996 р. по 2021 рік.

У ході аналізу методичних підходів до регулювання доведено, що процеси децентралізації мають значущий вплив на розвиток аграрного сектору та експорт продукції, сприяючи ефективному розвитку галузей. Теоретичну цінність представляє детальний огляд впливу децентралізації на обидва аспекти: а) локальний розвиток, де децентралізація надає місцевим органам більше повноважень у прийнятті рішень стосовно розвитку аграрного сектору, щоб залучити більше ресурсів й ініціатив на місцевому рівні, враховуючи особливості, потреби конкретного регіону; б) сприяння фермерським господарствам, де децентралізація може дати підтримку розвитку малих підприємств. Місцеві органи можуть розробити спеціальні програми та ініціативи, спрямовані на надання фінансової й технічної підтримки, а також надання доступу до земельних ресурсів; в) сприяння сталому розвитку, де децентралізація спроможна стимулювати впровадження сталого виробництва в галузях аграрного сектору економіки. Місцеві органи здатні розвивати екологічні стандарти, на даний час сприяти використанню досить ефективних методів обробітку та забезпечувати дотримання екологічних норм, зважаючи на формування попиту і на органічну продукцію (рис. 3).

Рис. 3. Інструменти, методи і заходи державного регулювання сільського розвитку на засадах децентралізації для експорту органічної продукції

В сучасному світі, де зростає попит на екологічно чисті товари та збалансований спосіб життя, органічна продукція здобуває все більше популярності. Тому подальший шлях регулювання сільського розвитку в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі та децентралізації у вимірі

посилення експорту аграрної продукції, включаючи органічну аквакультуру перед собою ставить низку значущих завдань: переорієнтація експорту на аграрну продукцію з переробкою, акцентуючи зусилля на виробництві продукції з високою доданою вартістю.

Очевидно, що слід врахувати також адаптацію до змін агрокліматичних умов, підтримувати нарощування обсягів виробництва органічної продукції в умовах обмеженого внутрішнього попиту, сприяючи збільшенню пропозиції на ринку для експорту, а також забезпечити безпечність продукції через заходи санітарного та фітосанітарного контролю, ефективний державний нагляд. Важливим стане посилення позицій вітчизняних експортерів на зовнішньому ринку, розширення асортименту експорту аграрної продукції, включаючи органічну аквакультуру та інші різноманітні товарні позиції.

Висновки

Таким чином, маємо всі підстави довести, що підняті в процесі обговорення заходи державного регулювання сприяють формуванню ефективних партнерських моделей співпраці між державними та регіональними органами влади з метою сільського розвитку та підвищення їх готовності до конкурентного виклику на міжнародній арені та в питаннях визначення конкурентних переваг в аспекті експорту аграрної продукції. Дані підходи до управління сільським розвитком для забезпечення експорту продукції, включаючи органічну аквакультуру, в умовах динамічної міжнародної торгівлі та розширеної децентралізації, змушують розробити цілісні стратегії. Ці стратегії мають адаптуватися до глобальних тенденцій, вимог споживачів і раціонального використання ресурсів, забезпечуючи гармонійний розвиток аграрного сектору в економічному плані. Водночас перехід до органічного сільського господарства та виробництва органічної аграрної продукції є важливим етапом в забезпеченні сталого розвитку та збереженні природних в цілому, і рибних ресурсів, зокрема, коли вести дискусію про необхідність виробництва органічної продукції аквакультури. Вказане у подальшому безперечно сприятиме збереженню біорізноманіття, земельних, рибних ресурсів і водних систем, зменшенню негативного впливу на довкілля, а також формуванню прикладних рішень й пропозицій задля підтримки експорту аграрної продукції на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Духницький Б. В. Основні аспекти регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 74.
2. Охріменко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 4–9. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.8.4
3. Спаський Г. В. Зовнішня торгівля аграрними товарами України в контексті Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. *Економіка АПК*. 2021. № 10. С. 72.
4. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 588-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 61. С. 65.
5. Маргасова В., Вдовенко Н., Марченко І. Базові методичні підходи до обліку і контролю витрат при формуванні біологічних активів рослинництва й тваринництва на агропродовольчому ринку. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 207–216. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.207>
6. Zakharin S., Stoyanova-Koval S., Kychko I., Marhasova V., Shupta I. Strategic management of the investment process in the sector (for example, agricultural enterprises and the food industry). 2021. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. Vol. 14. P. 185–194.